

ԽԱՄՍԹ ՀԱՒԻ ՅԱԿՈԲԱԾՊԱՏԵՑԻՈՅ ԻՄԱՍՏԱՍԷՐ ԳԻՏԵԼԱՒՈՐԻ ԸՆԴԴԷՄ ԽՈՍՐՈՎԱԿ ԻՄԱՅՄԱՆՅՆ

[Ս]կիզբն կենաց*, որ տուաւ նախահարձ՝ խաղաղութեամբ էր պսակեալ, մինչ չարն բարոյն չէր հակառակ, եւ այնու պայծառացեալ հրաշագեղ վայելչանալք դրախտին: Վկայէ Մովսէս ի վեցերորդ ատուրն յետ զմարդն առնելոյ, եթէ Ետեա Աստուած զի բարի է (Ծմնդ. Ա. 31): Վկայէ եւ աւձն, որ արտաքոյ¹ դրախտին կայր, եւ խաւսէր ընդ Եւայի, եւ նա ոչ փախչէր ի նմանէ, զի ոչ միայն աւձին, այլ եւ ամենայն անասնոց անընդունակ էր դրախտն: Զի անապականին //(139ա) միայն վայել էր անապական կեանքն, զի Աստուծոյ պատկերաւն մարդն² միայն ճոխանայր: Այլ յորժամ չարն զինեալ³ հակառակ բարոյն, ստասէր սայրին սրեալ՝ զճարակող աղանդն եմոյծ, նախ ընդ լսելիսն, որովք կախարդեալք հնգիւքն զգայարանաւքն⁴ մահացուցեալ տարամերժեաց յԱստուածունակն յայն երջանիկ կենացն, ապա յանասնական բարոյիցն եւ կենացն զուգակցեալ⁵, ոմանց վայելաւ եղեալ եւ յոմանց ընդ երկիւղի փակեալ, որպէս աւձն թշնամութեամբ ըստ արժանի սպասէ գարշապարացն (Ծմնդ. Գ. 15)՝ ի Տեառնէ իսկ հրամայեալ: Նոյնպէս եւ յայլ գազանացն խուսափեալ սարսէ, վկայի այս եւ յայնցանէ, որք խաղաղութեանն Աստուածայնոյ չոգան զկնի, որպէս եւ Դանիէլ ի մէջ առիծացն ոչ տխրեալ (Դան. Զ. 16), եւ Պաւլոս յիծէն ոչ վնասեալ (Գործ. ԻԸ. 3), եւ սուրբն Գրիգոր Հայոց Լուսաւորիչն ի մէջ աւձիցն ոչ տարակուսեալ:

Եւ այլք բազումք, որոց գիտնականք տեղեակ են, եւ այնմ ամենայնի նախանձն⁶ առաջնորդեաց, որպէս եւ ասէ զիր, եթէ Նախանձու բանասրկոյին եմուտ մահ յաշխարհ (Իմաստ. Բ. 24), եւ ինքն իսկ սատանայ յաղազս նախանձու կործանեցաւ: Եւ սուր ի ձեռս ետ մարդկային բնութեանս ընդ իրեարս մարտնչել անհաշտ պատերազմաւ, զի որ զկայեան ընդ եղբարն զինեաց ի կոխ, եւ ետ մոռանալ զեղբայրութեանն աղէխարշանք: Եւ մանաւանդ զբազմակարաւտ աւգնականութեանն առ ի նմանէն խնամս, ի դժնդակութենէ գազանացն յարձակմանց, եւ կամ յայլ իրս յորս վայելեն բազմադիմի շերմագութ խնամող եղբայրական սիրովն պարսպեալք: Նա եւ ի Յովսէփ⁷ ոչ խնայեաց եղբարցն (Ծմնդ. ԼԷ. 28), նախանձու մաշեալ յաղազս երազոցն՝ կանուխ գապառնեացն ծանուցեալ զնորայն

* Բնագիրը կազմելիս հետևել ենք հիշատակված երկու ձեռագրերին. Ա - ՄՄ - 2966, թղ. 138բ - 143ա

Բ - ՄՄ - 3062, թղ. 212բ - 216բ, Աստվածաշնչային հղումները այս ձեռագրում հիմնականում նշված են:

¹ Բ - արդաքոյ,

² Բ - մարդ,

³ Բ - լինել.

⁴ Ա - սգայարանօք,

⁵ Ա - զիւգակցեալ,

⁶ Բ - յ մա անձն,

⁷ Բ - Յօսէփ,

անթիւ զարաց կամ անհամար ծովու աւազոց, ա՛ծ, մատոյց¹³ Մովսէսի (Ելք. ԺԴ): Եւ նա խաղաղատյոյր գաւազանում բաժանեալ ցամաքեցոյց զանդունդն, եւ եհան սքանչելեալքն յանապատ: Զսիրողս կոտոյն ի թիկանց կացուցեալ, մանաւանդ դաւաճանութեամբ ճանապարհին ի ներքս ընկալեալ զփարաւոն¹⁴ կառաւ եւ երիվարաւ իւրայովքն, ամենեքեամբք խաչասաստ փայտին զերկուս լեռնաձեւ¹⁵ անդունդս յիրար հեղուսեալ, զերեզմանն գործեաց կոռուսէր ժողովոյն իւրոցն առաջնորդելով մեծաւ սքանչելեալք, ի տուէ ամպով¹⁶ հովանեալ յարեգական տապոյն օժանդակեալ, եւ զգիշերոյն անտեսութիւնն բոցաձեւ հրով լուսաւորեալ՝ աստանար մեզ անմոլար առաջնորդեացն Մովսէս եւ Ահարոն երիցունք¹⁷ նորա, որպէս ասէ մարգարէն (Սաղմ. ԴԸ. 6):

Աստ հասարակաց պատուով գուշակեաց երիցունս¹⁸ ասելով, այլ¹⁹ ահա յայտ է ի պատմութեանէն, թէ Մովսէս գերագոյն Ահարոնի է, զի զմեանէ ասի. բերան ի բերան խաւսել ընդ Աստուծոյ: Եւ այլք²⁰ ի հեռաստանէ զձայն արհարացն²¹ եւ զտեսիլս հայեին, եւ զարեւանն նա էառ եւ զեղջիւրն ւսութեան, ուստի թագաւորքն եւ մարգարէքն եւ քահանայքն ւսմանէին: Ուստի՞ զԱհարոն եւ զորդիսն/(140ա) նորա էառ ի քահանայութիւն, եւ եթէ ինձ ոչ հաւանիս հաւանեա Գրիգորի Աստուածաբանի եւ նորա անունն իսկ զքեզ պատկանեցուցէ, քանզի ասէ իսկ Առ որս բանին եւն պաճունեալ քո բանքս: Եւ զի ի գրոց սկսեայց ահաւասիկ եւ ի վերա քո թշնամանողիդ, քանզի եւն ոմանք որոց լսելիքն մարմալեան, որպէս արդեն իսկ տեսանեմ, եւ լեզուք պիղծք²² ունայնաձայնութեամբ, եւ հակառակագիրք սուտանուն գիտութեամբ, եւ ոչ պէտս բերեալք բանակոտութեամբ:

Այսպէս եւ Պողոս կոչէ զամենայն, որ բանիւք²³ է անելորդ եւ ընդ վայրաքննին: Եւ զի՞նչ ասէ լերկրորդ ճառին. լսեմ, ասէ, ի նոյն ինքն ի Մովսէսէ, յորժամ հրամայեաց նմա Աստուած յովովից ի լեռոնն²⁴ կոչեցելոց²⁵, յորոց մի էր եւ Ահարոն հանդերձ որդւովք²⁶ իւրովք երկրորդմբք քահանայիւք, իսկ այլոցն երկրպագելի հեռաստանէ հրամայացեալ, բայց մերձեայր Մովսէս միայն, ոչ ելանել ժողովրդեանն ընդ նմա: Եւ փոքր ինչ յառաջ քան զայն՝ զայլսն փայլատակմունքն եւ որոտմունքն եւ փողքն, եւ բովանդակ ծախեալ լեռոնն եւ սպառնալիքն զարհուրեցուցանէին: Եւ այնպիսի արեւաւրաւք կային ի խոնարհ, եւ մեծ նոցա այն էր զԱստուծոյ զձայնն լսել միայն սրբեցելոցն, բայց Մովսէս ի վեր ելա-

13 Բ - չիք. մատոյց,

14 Բ - զփո՛ւօն,

15 Բ - լեռանաձեւ+փայտին+,

16 Բ - ամբով,

17 Ա - իրիցունք.

18 Բ - երիցունք,

19 Բ - չիք. այլ,

20 Բ - այլք,

21 Ա - արհուրացն,

22 Բ - պիղծ,

23 Բ - բանին,

24 Բ - լեռոն,

25 Բ - կոչեցելոյ,

26 Բ - որդւովքն,

նէր, եւ ամպն ի ներքս մտանէր եւ ընդ Աստուծոյ բնակէր, եւ ընդունէր արեւն գրաւորապէս:

Եւ դարձեալ գիտեմ զՀեղի քահանայ, եւ փոքր ինչ յետոյ զՈգայ ոմն, զմինն յաղագս որոշոցն անարեւոյթեան պահանջեալ դատաստան զորս յանդգնէն ի զոհսն, եւ այն զի ոչ ընդունէր զնոցա զամբարշտութիւնն, այլ²⁷ բազում անգամ եւ սաստէր (Ա թագ. Բ. 29-32): Եւ զմիւսն ի տապանակն հայել իշխեաց, որ թիրեցաւ ի զուարակէն՝ զնա պահեաց, բայց ինքն կորեաւ Աստուծոյ զտապանակին²⁸ Աստուծոյ սպասաւորութիւնն:

Գիտեմ եւ ոչ յորմս տաճարին մերձեմալ զգուշագոյն, եւ վասն այնորիկ այլոց որմոց կարատացան արտաքուստ, եւ ոչ զնոյն ինքեանց զոհս, յորոց եւ յորժամ: Եւ ոչ յորժամ, ոչ էր պարտ ծախել, այնքան եւ արժան²⁹ լինել ի սրբութիւն սրբութեանցն մերձեմալ, ոչ վատահանալով ի վարագոյրն եւ ի քաւարանն կամ ի տապանակն, եւ կամ տեսանեալ ամեւեցումն եւ հպել: Եւ դարձեալ յայլում ճառի ասէ. ո՞վ սիրելի եւ պատուականդ ինձ գլոխ, եւ Ահարոնին այնմիկ արժանատր յորոյ վերա կաթեր հոգեւորաւ քահանայականն իւղն մինչեւ ի մորումն եւ ի զգեստն (Սղմ. ՇԼԲ. 2): Ընդ է՞ր զի յոլովս հաստատել տակաւին եւ աւժանդակեալ³⁰, կատարելով եւ համայն պաշտամանէս զարութեամբ հոգւոյն ցուպ ի ներքս դնես հոգեւորականաց զործոց, եւ նեցուկ, եթէ զայն զիտացիր եւ յուար, թէ ընդ Ահարոնին այնմիկ եւ ընդ վելին³¹, ածանէ զեղիագար, եւ ի³² թամար որդիքն Ահարոնի, քանզի զՆաբատաւ³³ եւ զԱբիուդաւ կամաքն զանց առնեն³⁴ երկիւղիւ անհնազանդութեան (Ղևտ. Ժ): Եւ Մովսէս վասն *կիր* զՅեսու կացուցանէր (Բ Օրին. ԼԴ. 9) մինչդեռ// (139թ) կենդանի էր փոխանակ արիմադրի եւ զարաւարի յերկիր յերկիր Ամաղեկայ ի վերա եկել³⁵ լոց, վասն զի Ահարոն եւ Ուր [եղին ի գլոխ բլրոց, եւ հաստատ]³⁶ էին զձեռն³⁷ Մովսէսի ի վերա լերինն, զի Ամաղէկ հերքեաց ի³⁸ խաղիւն ի հեռաստանէ՝ նկարագրեցելովն եւ տպաւորելով, թուի ինձ լքումն կամաւոր, որպէս ոչ յոյժ ընտանեզոյն է մեզ եւ աւգտակար, զի ոչ արիմադրակիցս առնոյր զնոսա Մովսէս, այլ աղաւթիցն աւգնական, եւ աշխատութեան ձեռացն նեցուկ: Եւ արդ հերքեցին զքեզ Մովսէս եւ Ահարոն Գրիգորիւ, մահաւանդ թէ Աստուծոյն բանիւ, հալածելով ի քեմ զամամաւորութեանդ անզգամութիւն, թէ

27 Բ - այլ+եւ+,

28 Բ - զտապանակէն,

29 Բ - արժանի,

30 Բ - օժանդակել,

31 Բ - վեհին,

32 Բ - ի] զի,

33 Բ - քանզի զՆաբատաւ] քան զՆաբատաւ,

34 Ղևտ. 8.1,

35 Ա ձեռագրից երևում է, որ ընդօրինակութեան մայր ձեռագիրն այս հատվածում անընթեռնելի է եղել: Ա ձեռագրի գրիչը մեծաւ տեղերում համապատասխան քանակի տեղ է բաց թողել՝ մտածելով բացը լրացնել այդ ընդօրինակությունից: Նման տեղերում, հետևելով ձեռագրին, մենք դնում ենք ուղիղ փակագիծ եւ վերականգնում բնագիրը Բ ձեռագրով:

36 վերականգնվում է ըստ Բ ձեռագրի:

37 Բ - զձեռս,

38 Բ չիք. ի,

եւ³⁹ այլ ոք եւս պիտոյ է ի ճակատ պատերազմիս կոչել զոք ի սրբոցն ամժանդակեացէ ինձ ի պատերազմիս:

Եւ սուրբն Դիոնեսիոս, առաջադրելով ի խնդիրս յերկնային քահանայապետութեանցն ձեռնարկութեամբ, եւ զմերս ի ներքս նուաճելով քահանայապետութենէ, ասէ. ըստ իս կարգ սրբազան եւ հանճար եւ ներգործութիւն առ Աստուածն աստեալն մեծութիւն, որպէս հասանելի է մնա: Եւ առ տունեալն մնա յԱստուծոյ լուսափայլութիւնս համեմատաբար յԱստուածամանն կոյս համբարձեալ, անխառն է բոլորովմբ ամենայն մեծութեամբ, եւ հաղորդեցուցիչ ըստ արժանատրութեանն իւրաքանչիւր ումէք, ինքան⁴⁰ լուսոյն: Եւ դարձեալ, ոչ էր⁴¹ արժան սրբազանիցն կատարողաց կամ սրբազան[.....] ներգործել բնաւին, ասելի զյիւր կատարողապետութեան սրբազան կարգաց յայտնաբանութեամբ թուի ասացեալսս, թէ քահանայապետն Աստուծոյ մնա է որպէս մարդոյ, մարթ է մնանել եւ հասանել: Եւ առ տունեալն մնա շնորհ յԱստուծոյ, այլ ոչ պարգեւել, որ ոչ են մնան մնա, ոչ կարեն ընդ մնա ներգործել, որ ինչ մնա անգնէ, եւ ասեմք. ասէ, զի ըստ ամենայն սրբազան զարդուն գերազանցագոյնք կարգք ունին⁴², եւ զնուաստագունիցն զարդոց լուսափայլութիւնս եւ զգարութիւնս, բայց յետինքն ոչ են հաղորդ մոցա գերակայութեան⁴³:

Արդ գտորբսն, կարգս գերագոյնս էութեանցն եւ զնոսա հրեշտակս կոչեն Աստուածաբանքն, քանզի եւ մոքս պատմիչք են աստուծապետականին լուսափայլութեանց, բայց զհետին կարգս երկնայնոցն իմացութեանց, ոչ ունի բան անուանել պետութիւնս կամ աթոռս կամ սերովբէս⁴⁴, քանզի ոչ են հաղորդ գերագունիցն զարութեանց: Այլ որպէս սա զմերս Աստուծով քահանայապետութիւնս ամբառնայ առ ծանուցեալն իւր աստուծապետութեանն ճառագայթ, մոյնպէս եւ որ մախ քան զսա զբազան(“) զարութիւնք վերամբարձականք են առ աստուծութիւնն հրեշտակականացն քահանայապետութեանցն զարդոց, բայց միայն անուամբ են հաւասար հրեշտակք. վասն պատգամատրութեանն: Թէ ո՞վ միջին, կամ ո՞վ առաջին, եւ ո՞վ վերջին կարգք հրեշտակապետացն, զի գտորբսն աթոռս եւ զբազմաչեայս եւ զբազմաթեւ կարգս սերովբէիցն եբրայեցոցն ձայնի, եւ սերովբէս⁴⁵ անուանեալսն, քան զամենայն գերակայ մերձատրութեամբն եւ անընդմիջաբար հաստատեալ ասեն, //(140ա) աւանդեալ սրբազանիցն յայտնաբանութիւնք:

Արդ՝ գերորդականս զայս զարդ, որպէս մի համակարգ եւ արդար եւ առաջին⁴⁶ քահանայապետութիւն ասաց բարեփառ առաջնորդն մեր⁴⁷: Եւ դարձեալ, ասէ, թէ ամենայն երկնայնոցն իմացութեանցն մակամոնութիւն յայտնումն ունի իւրաքանչիւրումն աստուածատեսակ առանձնատրութեանն, եւ զսրբոցն սրովբէից անուանակոչութիւնս ասեն, որք

39 Բ չիք. եւ,

40 Բ - ինքեանք,

41 Բ - էր] է,

42 Բ - ունէին,

43 Բ - գերակայութեան,

44 Բ - սերօբէս,

45 Բ -] սերովբէս,

46 Բ - առաջի,

47 Բ - մերո,

մամուլին մարդոյ ի վերա նոցա եւ չորք երեսից⁵³ միոյ. եւ չորք թեւ⁵⁴ միոյ, եւ բարձրութիւնք էր նոցա (Եզեկ. 2): Եւ Բաւոտք էին, եւ թիկունք նոցա էին աչաւք շուրջ զչորեցունց, եւ ի վերա Բաստատութեանն իբրեւ տեսութիւն շափիւղա քարի՝ ի մամուլին աթոռոյ, ի վերա նորա եւ ի վերա աթոռոյն՝ իբրեւ տեսակ մարդոյ, զի գորաւրիմակ հրեշտակ ասի. զի Աստուծոյ առ մարդիկ առաքի պատմաւ, եւ հրեշտակապետն, զի հրեշտակացն իշխէի⁵⁵:

Նոքա նոյնպէս անուն ունին, զիմաստութիւն իւրեանց եւ գմաքրութիւնն մեզ յայտնելով: Եւ որպէս թեւքն զբարձրութեանն⁵⁶ երեւցուցանելով զբնութիւնն, զի եւ Գաբրիէլ թոռուցեալ երեւցաւ, իբր ոչ եթէ թեւք եւ հրեշտակապետին, այլ զի ուցիս եթէ ի բարձրագունիցն տեղեացն ի մեր բնութիւնն էջ, նոյնպէս եւ նոցա ոչ այլ ինչ զեկուցանեն թեւքն: Եւ զոր արիմակ, թեւքն զբնութեանն բարձրութիւնն յայտնեն, եւ աթոռն Աստուծոյ ի նոսա Բանգելն, եւ աչքն զտեսողականն, եւ մերձ լինելն յաթոռն, եւ յարածամ, զնա արհմելն, զարթնութիւնն եւ զհսկումն, նոյնպէս եւ անուանքն կիսոց զիմաստութիւնն, եւ կիսոց գմաքրութիւնն յայտ առնեն, քանզի զի՞նչ է քերորէն՝ յաճախութիւն զիտութեան, եւ զի՞նչ սերորէն՝ հրեղեն բերան: Տեսե՛ր զհարդ գմաքրութիւն եւ զիմաստութիւն անուանցն յայտնեաց:

Արդ, զոր սուրբն Դիոնեսիոս Բասակարգեաց զսերորէս, եւ զքերորէս, եւ զաթոռոս, երիցս երանեալն⁵⁷ երջանիկն Յոհանն զատոյց զքերորէսն, եւ զերագոյն ասաց անուամբ եւ իրաւք, քանզի յաճախութիւն զիտութեանն, եւ աչքն յամենայն կողմանց զնոյն նշանակեն: Ձնոյն եւ երանելին Կիրեղ Աղէքսանդրի հայրապետն ի մեկնութեանն Եզեկիէլի, ասէ. Այժմ մեզ եւ զերեւելն մմա զկենդանեացն ձեւ, ասէ. Այս է տեսիլն նոցա⁵⁸ մամուլին մարդոյ ի նոսա, եւ չորք երեսք միոյ, եւ չորք թեւք միոյ, եւ բարձր նոցա ուղղորդք⁵⁹, եւ ոտք նոցա թեւաւորք, եւ ձեռք մարդոյ ի ներքոյ թեւոց նոցա, ի չորեսին կողմանն⁶⁰ իւրեանց: Արդ՝ տեսակ երեւ(ում)ին ուղղորդ լինել ասէ, եւ մարդամման չորեքդիմի իւրաքանչիւր, եւ չորեքթեւեան Բաստատութիւն զթեւսն ասաց, եւ զձեռսն, ասէ. լի թեւաւք լինել, եւ զոտսն յայտնէ՝ թուով երեսացն, եւ թուոցն զաստուածային զկոտսն բերողացն զարութեանցն զամենաթագաւորին՝ Աստուծոյ զամենամերձ երեսմանն: Իսկ ի ներքոյ թեւոցն նշանակէ զբնութեանն⁶¹ նոցա զարգութիւնն, //(141ա) իսկ պայծառագոյն մմանեցուցանել զփայլումն զերեւելի իմաստիցն նշանակէ զսրբութիւն, քանզի ասաց. եթէ փայլակնացայտ իբրեւ զփայլիւն պղնձոյ, իսկ ներքոյ թեւոցն ծածկեալ ձեռքն զաներեւոյթ, եւ զպէսպէս ներգործութիւն, եւ մմանութիւն ասէ երեսաց նոցա Դէմք մարդոյ եւ դէմք⁶² առիծու յաջմէ չորեցունց, ի ձեռն այսոցիկ⁶³ ակնարկէ զթագաւորութիւնն, զի թագաւորական է կենդանին:

53 Բ - երեսք,

54 Ա - երեսք,

55 Բ - իշխանք,

56 Բ - զբարձրութիւնն,

57 Բ - երանեալ,

58 Բ - չիք. տեսիլն նոցա,

59 Բ - ուղղորդ,

60 Բ - կողմանց,

61 Բ - զբնութիւն,

62 Բ - դէմ,

63 Բ - այնոցիկ,

վասն⁶⁴ եզին՝ զքաճաճայութիւն, քանզի վասն քաճաճայականի մատուցանի զուարակ⁶⁵։ վասն արծուին՝ զմարգարէութիւն, քանզի բարձրաթոյն է կենդանին եւ յոյժ սրատէս, այս-պիսի է մարգարէութիւն՝ բարձրագոյն ունելով զտեսութիւն։ Եւ ի հետուստ զլինելոցն մա-խատեսակ ուսուցանէ ի ձեռն ասացելոցս, վասն զի ամենայն մարդկային բնութիւն հա-մատեսակ ուսուցանէ ի ձեռն ասացելոցս, վասն զի ամենայն մարդկային բնութիւն հա-մատեսակ ուսուցանէ ի ձեռն ասացելոցս, վասն զի ամենայն մարդկային բնութիւն հա-մատեսակ ուսուցանէ ի ձեռն ասացելոցս, վասն զի ամենայն մարդկային բնութիւն հա-մատեսակ ուսուցանէ ի ձեռն ասացելոցս։ Աստուանոր յայտնի այնուհետեւ, ետես զկենդանիսն քերորէսն ան-ուանէ։

Նշանակէ անունն, որպէս ասաց բազմութիւն գիտութեան, եւ ասաց առ այրն, որ զգե-ցեալն էր զաբողոճն մուտ ի մէջ անուանցն, որ ի ներքոյ քերորէիցն։ Եւ լից զբունքն քո կայ-ծականքք հրոյ ի միջոյ քերորէից, եւ ցանես⁶⁶ ի վերա քաղաքիդ, եւ եմուտ առաջի իմ։ Եւ քերորէքն կային ընդ աջմէ տանն ի մտանէ լեառն⁶⁷, եւ ամպ ելից զսրահն ներքին զի-տել արծան է, զի ոչ միոյ ի քերորէիցն հրամայեաց մերձեալ, այլ որ զքաճաճայականն զգեցեալ էր զաբողոճն։ Ահա աստ յայտնապէս մեկնէ, զոր խնդրեմքս, քանզի զոր սուրբն Դիոնեսիոս երրորդականն, եւ գերակատար կատարողապետութիւն ասաց, եւ անխառնա-մանից եւ կարող զայլս ի հաղորդեցուցանել ինքեան լուսոյն։ Մարգարէն քաճաճայական զգեցեալ, ետես Աղաբողոճն եւ ամենայն սուրբ հայրապետացն՝ պաշտան քաճաճայական անուամբ պաշտին ի սուրբ եկեղեցիս⁶⁸։ Եւ մարգարէին մախաճայնել⁶⁹, քաճաճայք քո զգեցցին զարդարութիւն։ Եւ Մովսէս եւ Ահարոն երիցունք⁷⁰ նորա։

Այլ Մովսէս ընդ Աստուծոյ բերան ի բերան խաւսէր, եւ իւղոյն ամծման եւ արիմացն բերաւ։ Ուստի քաճաճայքն եւ մարգարէքն, եւ թագաւորքն ամծանէին, մատ քերորէքն, իսկ որ [.....] կատարին ի նոսա որ զքաճաճայական էր զգեցեալ, մտա⁷¹ հրամայեցաւ սպասատրութիւնն այն։ Նաեւ կերպարանքն իսկ քերորէիցն, առիծուն⁷²՝ զթագաւորու-թիւնն, եւ եզինն՝ զքաճաճայութիւնն, եւ արծուն⁷³՝ զմարգարէութիւնն։ Որպէս եւ տուաւ իւղն այն սուրբ յաւծումն, տուաւ երիցդ այդոցիկ, որպէս եւ յառաքելականսն ասէ, թէ ան-դէն ի միմ ժամու առաւուստուն մեծի կիրակէին ամբարձեալ զձեռս իր տեսոճն եղ ի վե-րա զլիսոյ մետաւան աշակերտացն շնորհելով մոցա զաշտիճանն քաճաճայութեան։ Եւ դարձեալ, եթէ ընկալան զքաճ քաճաճայութեանն, իբրեւ զՄովսէս։ եւ զԱհարոն, զի խոր-հուրդ տէրումական մարմնոյ եւ արեան⁷⁴ մովսէս կատարի, եւ խաչն մովսէս արիմի, եւ երկրպագի։ Եւ յորժամ յաղագս //(141բ) Արտաշիրի թագաւորի Հայոց ժողովոցն մախա-

64 Բ - վասն] զի,

65 Ա - զուր"կ,

66 Բ - ցանեսցես,

67 Բ - մտանէ լեառն] մտանել առն,

68 Բ - եկեղեցի,

69 Բ - մախաճայնելալ,

70 Ա - իրիցունք,

71 Բ - մտա] կամ,

72 Բ - առիծուն,

73 Ա - արծվուն,

74 Բ - արեան,

րարք Հայոց առ սուրբն Սահակ, զի միաբանեացի ընդ մոսա, տարամերժել զմա ի թագաւորութենէն⁷⁵ յաղագս անառակ պոռնկական գործոյն, մատնելով թագաւորին Պարսից Վրամա, իբրեւ ոչ առ յանձն միաբանեալ ասէն, թէ փոխանակ զի ոչ լուար բանից⁷⁶ մերոց, եւ ի միաբանութենէն մերմէ զանձն ի բաց մերժեցեր: Գիտասցիք, զի որպէս եղեալ էր ի մտի չթագաւորել մմա ի վերա մեր, ջանամք⁷⁷ չքահանայանալ եւ ոչ քեզ առ յերկարսն⁷⁸ ի վերա մեր: [.....] համագգի էր սր⁷⁹ [.....] ի⁸⁰ վեցերորդ ի մմանէ մորին պատուով եւ առաքինութեամբ զարդարեալ, եւ քահանայական անունն⁸¹ ոչ էր⁸² թշնամանք կաթողիկոս անունն⁸³: Եւ Քրիստոսի իսկ ասաց մարգարէն. Դու ես քահանայ յափտեան (Սաղմ. ԸԹ. 4), իսկ⁸⁴ առաքեալ միայն զպետն յաւել, եթէ՝ այլ Քրիստոս եկեալ քահանայապետ (Եբր. Թ. 11): [Ե]ւ արդ՝ եթէ ի վայր խոնարհի կաթողիկոսութեանն⁸⁵ պատիւ քահանայական անունմբն, զի զի՞նչ է քահանայ. քաւիչ մեղաց⁸⁶ ժողովրդեանն: Եւ քաւիչն սրբէ եւ սերովբէին անունն կիզիչ, մոյն է սրբիչ, զի որպէս հոլմն ծախէ եւ հալէ զաղտ⁸⁷ արծաթոյն, եւ զոսկոյն⁸⁸, եւ թագաւորական թագին, արծանի առնէ մոյնպէս եւ քահանայն իրով սուրբ վարիւքն: Եւ վարդապետութեամբն կիզու զմեղս⁸⁹ ժողովրդեանն, եւ գերակատարին արծանի առնէ սուրբ քահանայապետին Քրիստոսի, զոր եւ սուրբն Դիոնէսիոս ասաց, թէ ըստ ամենայն սրբազան զարդուն գերազանցագոյն կարգքն ունին, եւ զմուստագումիցն զարդոց լուսափայլութիւնս եւ զգաւրութիւնս, բայց յետինքն ոչ են հաղորդք մոցա գերակայութեանն:

Եւ արդ՝ ոչինչ է սքանչելի, թէ քահանայական անունմբ յիշին ուրէք, եւ ոչ անկումն մոցա ի պատույն իրեանց, զի եւ ոչ Մովսէս եւ առաքեալքն, եւ սուրբն Սահակ անպատուեցան, եւ անկանի հայրապետականն կարգէ: Տեսցուք զեպիսկոպոսական եւ զկաթողիկոս⁹⁰ անուանքն, թէ որպէս ընկալեալ զհրաքանչիւր զպատիւս, եւ հասին մինչեւ ի մեզ: Թէպէտ եւ այդու ամենայնիւ, յայտ եղեւ, բայց եւ այլ յայտ եկեցեան, եւ մախ Դաւիթ առաջնորդեացէ բանիս, որ ի մոյն ինքն Աստուծոյ ունին զվկայութիւնն, թէ զտի զԴաւիթ, որդի յԵսսեալ՝ այր ըստ սրտի իմում (Գործ. ԺԳ. 22): Եւ որ աւծաւ յԱստուծոյ արծանապէս, եւ առ

75 Բ - թագաւորութենէ,

76 Բ - ձայնից,

77 Բ - ջանամք,

78 Բ - չիք. եւ ոչ քեզ առ յերկարսն,

79 Բ - սր՛ն,

80 Բ - չիք. ի,

81 Բ - անուն,

82 Բ - էր+ոչ էր+,

83 Բ - անուանն,

84 Բ - +ըստ կարգին+ իսկ,

85 Բ - կաթողիկոսութեան,

86 Բ - չիք. մեղաց,

87 Բ - զախտ,

88 Բ - զոսկոյն,

89 Բ - զմեզ,

90 Բ - զկաթողիկոսական,

Սատուղ, եւ առ ամենայն Իսրայէլ, բարերար եւ կենաց չափ երախտաւոր, եւ այսոյն Սատուղայ հալածիչ: Եւ արեւն ունէր ակն ընդ ական, եւ ատամն ընդ ատամն, ձեռն ընդ ձեռին, եւ ոտն ընդ ոտին, այլ Սատուղ զերախտաւորն զիր եւ զկենաց տուիչ: Եւ յահագին բռնուեալ յայսոյն զդիրացուցիչն հանապազ ջանայր կորուսանել, եւ նա զբազում անգամ ի նոթենէն այսոյն զդիրացուցիչն հանապազ ջանայր կորուսանել, եւ նա զբազում անգամ ի նոթենէն զտուեալն, եւ յիրոցն քաջալերեալ սպանանել զմահու արժանաւորն, եւ յերկիրն անկասկած մնալ, եւ թագաւորութեանն ժառանգորդ լինել:

Զի՞նչ առնէր պատասխանի, թէ Քաւ լիցի ինձ արկանել ձեռն յաւելալն Տեառն, եւ արիւն անարիւնաց ելցէ, եւ ձեռն իմ⁹¹ իմ մի եղիցի⁹², որպէս եղեմ, իսկ ինքն իր անարիւնութեամբն սրովն, // (142ա) որով զնա ի մահն որսայր, անձինն արարեալ, վճարեաց զկենանն: Եւ զթագաւորութիւնն նա էառ, որում⁹³ Աստուած եղեւ ամենադաւ, որ ասաց իսկ եղից զազգութիւն ի⁹⁴ վերա հզարին (Սաղմ. 20): Եւ բնորդ արարից զընտրեալսն ի ժողովոյնն իմմէ, եւ որ նմայն հակառակեաց յափշտակել զթագաւորական պատիւն՝ յափշտակեցաւ ընդ երկինն եւ ընդ երկիր (Բ Թագ. ԺԸ. 9-10):

Եւ վկայէ կաղնիս, որ զհերացն բռնաբարեաց, եւ արդ՝ եկեացն սուրբ հայրապետացն հոյլք ի մէջ մանաւանդ Սուրբ Հոգոյն շնորհացն հոյլք. եւ հանցն զմեզ յանմուլար ճանապարհն: Եւ եղից նախ առաջին զԿղեմ⁹⁵, որ յառաքելական դասուն երեւի Լ.Բ. (32) համաբին:

Զեպիսկոպոս նախ զիտել պարտ է գաւառին առաջին, եւ համարել զնա իբրեւ զգլխաւոր, եւ ոչ ինչ գործել առանց նորա, այլ եւ նա առանց նոցա կամաց՝ այսինքն եպիսկոպոսացն, եւ այս յայտ է, թէ եպիսկոպոս է, այսինքն՝ կաթողիկոս: Զի եւ Դիոնիսիոս զերկնայնոցն պետութեանն ասաց, թէ հրեշտակի անուամբքն ամենայնքն համապատիւք են, բայց ամենայն դասուն պետ երեւի, նաեւ յերկնային հեծելազար զարականացն հոյլս պետք երեւին մեծամեծք եւ փոքունք, որ ամենեցուն յայտնի են, եւ ոչ կարեն ըստ չափ անցանել, եւ որք անցանեն պատժոց ակն ունին:

Ի Նիկիա սուրբ ժողովոյն այսպէս ասէ ի Դ. (4) համարին, վասն եպիսկոպոսաց արժանաւորք վիճակին, որք յաշխարհին եպիսկոպոսքն իցեն նովիմք նստուցանել յաթոռն, ապա եթէ վասն փութոյ ինչ վասն հեռաւորութեան ընկերացն երեք եպիսկոպոսք կամ այնոցիկ, որք հեռին են՝ թխտովք վկայութեամբ նստուցանելոց զպատիւս: Եւ զշնորհս զլխաւորին արժան է տալ, այսինքն՝ կաթողիկոսն⁹⁶ յԱնտիոքայ սուրբ ժողովոյն զի՞նչ սահմանեցին ի Ժ. (10) համարին, որք յիրաքանչիւր յիշխանութեան եպիսկոպոսք են: Յիմասցին⁹⁷, զի մայրաքաղաքաց եպիսկոպոսքն թիկունք է⁹⁸ նոցա, եւ հոգաբարձու: Եւ ամենայն ո՞ք, զինչ եւ պատասխանի կամեսցի առնուլ՝ առ նա ընթանալ: Եւ մուրհակ արքունի, եւ թէ

91 Բ - չիք. իմ,

92 Բ - եղիցի] մեղիցէ,

93 Բ - որու,

94 Բ - +իմ+ ի,

95 Բ - զկղեմ,

96 Բ - կաթողիկոսին,

97 Բ - իմասցին,

98 Բ - է] են,

Հիմնադրամ, վասն իրաց եկեղեցւոյն, եւ կարգաց հասարակաց: Վասն այսորիկ կամ եղև, զի պատուով յառաջ իցէ, եւ առանց մորա մի որ իշխեսցէ գործել ինչ ըստ նախնեացն սովորութեան հարցն մերոց, որպէս կարգեալ են կանոնք, բայց միայն զայս իշխեսցեն յիրում իշխանութեանն, եթէ գեաղը, եւ եթէ գաւառք աւծմունք սարկաւազաց, եւ երիցանց, կամ զի՞նչ վարք իցեն իւրոյ գաւառին եւ իշխանութեանն, ամենայն հոգաբարձութեամբ ընտրութեամբ⁹⁹, եւ խնամով գործիցէ, այլ այլոց ամենեւին մի իշխեսցէ գործել, եւ ձեռնամուխ չիցէ, քան զկամս մայրաքաղաքաց եպիսկոպոսացն, եւ ոչ մնին կաթողիկոսին, առանց հաւասարութեան այլոց եպիսկոպոսացն գործել ինչ ԺԲ. (12) համարին:

Եւ դարձեալ, թէ եպիսկոպոս, կամ երէց, կամ սարկաւազ, կամ ո՛վ եւ իցէ՝ արտաքոյ¹⁰⁰ զկամս, որ գաւառին եպիսկոպոսն իցէ, եւ կամ, որ մայրաքաղաքացն իցէ, եւ դիմեսցէ առ թագաւորն, զայնպիսին ցոյց արասցեն, եւ ընկեսցեն, եւ մերժեսցեն ոչ միայն ի հաւասարութեան, այլ եւ ի պատուին, եւս զոր ունէր, զի ի՛ր եւ ձանձրացուցանել կամեցաւ // (142բ) Ըստուածասէր թագաւորին մերոյ զլսելիս արտաքոյ զկարգ եկեղեցւոյ, ապա թէ հարկ ունչ իցէ իրաց եւ ոչ առ թագաւորն դիմել, գործեսցէ խորհրդով եւ կամաւք ըստ իշխանութեանն, որ մայրաքաղաքաց եպիսկոպոսն իցէ, մոցին թխտով¹⁰¹ գուշակեսցի ճանապարհն, յոր դիմեաց ժողովոյն, որ ի Սարդիկէ Դ. (4): Գուցենտիոս եպիսկոպոս ասէ, զի թէ որք յեպիսկոպոսաց՝ ի կարգէ եպիսկոպոսացն ի բաց անկցի, դատաւմի՞ն եպիսկոպոսացն¹⁰², որ դրացիքն են, եւ ասասցէ միւսանգամ իւրոյ պատասխանատուութեան իրս:

Պարտ է ի մերքս բերել, մի որ իշխեսցէ զայլ որ յաթոռս մորա կարգել, մինչ ոչ¹⁰³ Հոռմայ եպիսկոպոսն գիտասցէ, եւ վասն այնորիկ յառաջ բերիցէ է. (7) համար:

Ուիոս եպիսկոպոս, ասէ. Հայոց թուեցաւ, զի թէ որ եպիսկոպոս ամբաստանեսցի, եւ ժողովեալ եպիսկոպոսունքն մորայն գաւառի, եւ նա ապաւինեսցի առ երանելին Հոռմայ եպիսկոպոսն, եւ կամիցի լսել զմորա դատաստան, եւ իրաւացի կարծիցէ մորոգել զմորա իրաց հարց եւ զքննին գրել արժան է առ եպիսկոպոս այնոցիկ, որ մատուցն յայն գաւառ, զի եւ մոքա զգուշութեամբ եւ հեզութեամբ մի ըստ միոջէ քննեսցեն, եւ ըստ ճշմարտութեանն հաւատոյ զդատաւմի՞ն ի վերա ածիցեն:

Եւ թէ որ դարձեալ աղաչիցէ, եւ միւսանգամ զիւրն լսելի արասցէ, եւ իւրոյ խնդրածին զՀոռմայ եպիսկոպոսն շարժել¹⁰⁴ յիւրմէ կողմանէ, զերիցունս արձակիցէ իշխանութեամբ եպիսկոպոսութեանն իւրոյ, զոր բարեաւք¹⁰⁵ գոլ փորձիցէ, սահմանիցէ, եթէ պարտ է առաքել, որ ընդ եպիսկոպոսացն զդատն ասիցէ, ունելով զիշխանութիւն մորա: Վասն որոյ առաքեցաւ, եւ այս խնդրելի է սոցա, թէ բովանդակ կարծիցէ առ ի յետին գիտութիւն, եւ սահմանադրութիւն զեպիսկոպոսացն արասցէ¹⁰⁶, զոր ինչ մոքա իմաստազար խորհրդ-

⁹⁹ Բ - չիք. ընտրութեամբ,

¹⁰⁰ Բ - արտաքոյ+քան+,

¹⁰¹ Բ - թղթով,

¹⁰² Բ - եպիսկոպոսացն+այնոցիկ+,

¹⁰³ Բ - ոչ] որ,

¹⁰⁴ Բ - շարժեալ,

¹⁰⁵ Բ - բարոք,

¹⁰⁶ Բ - չիք. արասցէ,

դու¹⁰⁷ բարիք¹⁰⁸ գոլ թուեցի: Ակակայ առ Պետրոս թուխտ¹⁰⁹ կարդացի եւ ընդունիմ զամենայն, զոր ինչ յառաջագոյն գրեալ էր, եւ յայսմ թղթի¹¹⁰, զոր գրեաց ձեռն քո հայր Պետրոս, եւ գլուխ եպիսկոպոսաց, եւ հայրապետ Աղեքսանդրացոց՝ է. (7), Պետրոս հայրապետ Աղեքսանդրացոց առ Ակակ գլուխ եպիսկոպոսաց, որ եմ ի Կոստանդնուպոլիս Թ. (9), Պետրոս հայրապետ Աղեքսանդրացոց առ Ակակ՝ պաշտամակից իմ եւ ընկերակից, եւ հայրապետ եպիսկոպոսաց, որ եմ ի Կոստանդնուպոլիս:

Կարծեմ, թէ արդար պարտեցար ի գերագունէն այնորիկ գահէ, եւ ի քո անհասանելոյ, զի¹¹¹ ոչ սատանայ թէպէտ եւ մախամձու մաշեալ ոչ եհաս որով, քան զինքն վեհագոյն էին, այլ եւ ի վայր իսկ կործանեցաւ: Եւ անունն իսկ խրատեցէ զքեզ, որպէս եւ երկնային պետութեանցն, որ վերագոյնն ճառեցան, զի եպիսկոպոս՝ տեսուչ եւ կաթողիկոս առ բոլորեսին պետաւորեալ ունի զանուն, զի գլուխ է եպիսկոպոսացն ամենեցուն, որպէս կաթողիկէ անունանեալ թուղթն, զի ոչ մասամբ ի¹¹² մի գաւառ կամ քաղաք, այլ ընդհանուր տիեզերաց: Աստամար եկեցէ բանն ի կատարումն, բաւական համարեալ զասացեալս. զսակաւ ի բազմաց առ ի յանդիմանութիւն այնոցիկ, որք այնպէսն խորհին, եւ լինի այսպիսի իմացմունք, յորժամ մարդկային փառաց ոք ցանկանայցէ // (143ա) չիք ինչ չա՛ր քան զհպարտութիւն: Լա՛ւ է մորոտութիւն, քան զհպարտութիւն, զի մորոտութիւն միայն յանմտութեան է, եւ աստ եւս չար մորոտութիւն եւ մոլորութիւն, յորմէ զմեզ¹¹³ փրկեցէ Քրիստոս յոյն մեր. որում փառք եւ զարութիւն յաւիտեան¹¹⁴:

Տամեմարական բնագիրը
կազմեց Ա. Ա. Բոգոյանը

107 Բ - չիք. խորհրդոյն,

108 Բ - քարոք,

109 Բ - թուղթ,

110 Ա - թղթի,

111 Բ - զի+եւ+,

112 Բ - ի] առ,

113 Բ - չիք. զմեզ,

114 Բ - յաւիտեան+ամեն+